

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.103>**Н. С. Горобець**

доктор філософії в галузі права,
викладач кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету
orcid.org/0000-0002-0282-2775

Є. А. Полянська

студентка
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
orcid.org/0000-0002-6956-9743

МИТНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ¹

Наукова стаття присвячена визначенню поняття митної злочинності та проблемам її правового визначення в Україні. Наголошено на тому, що митна злочинність є однією із загроз стабільного розвитку економіки будь-якої держави. Зазначено, що за останні роки наявна тенденція до зростання не лише кількості порушень у митній сфері, але й вартості останніх, що свідчить про необхідність удосконалення існуючих чи пошуку нових напрямків мінімізації негативного впливу вказаних порушень на економіку. Узагальнено наявні в науковій доктрині підходи до визначення понять «митна справа» та «митна політика». Розкрито сутність митної злочинності через характеристику та об'єднання таких понять, як «митна справа» і «злочинність». Зроблено висновок, що виникнення поняття «митна злочинність» у науковій доктрині об'єктивно зумовлено позитивною динамікою скоєння порушень у митній сфері. Звернено увагу, що законодавцем не закріплено поняття «митна злочинність» в нормативно-правових актах України. Встановлено, що міжнародні акти містять поняття «порушення митного законодавства», яким є будь-яке порушення або спроба порушення митного законодавства. Підкреслено, що саме зважаючи на норми міжнародних актів, законодавство України та держав – учасниць СНД оперує поняттям «порушення митних правил», за яке передбачено адміністративну відповідальність, водночас у науковій доктрині вже відійшли від такого вузького розуміння вказаного виду порушень і дедалі частіше наголошують на тому, що порушення митних правил охоплює одночасно митну злочинність та митну делікатність. Визначено, що поняття «митна злочинність», на відміну від «порушення митних правил», відображає рівень суспільної небезпеки, визначає місце діянь, що спрямовані на порушення митних правил серед видів протиправної поведінки та політику держави щодо таких протиправних діянь. Зроблено висновок про доцільність переосмислення поняття «порушення митних правил» на міжнародному і національному рівнях.

Ключові слова: економічна безпека, митна політика, митна справа, злочинність, митна злочинність.

Horobets N. S., Polianska Ye. A. CUSTOMS CRIME: CONCEPTS AND PROBLEMS OF LEGAL DEFINITION IN UKRAINE

The scientific article is devoted to the definition of the concept of customs crime and the problems of its legal definition in Ukraine. It is emphasized that customs crime is one of the threats to the stable development of the economy of any state. It is noted that in recent years there is a tendency to increase not only the number of violations in the customs sphere, but also the value of the latter, which indicates the need to improve existing or find new ways to minimize the negative impact of these violations on economy. The existing approaches in the scientific doctrine to the definition of the concepts “customs” and “customs policy” are generalized. The essence of customs crime is revealed through the characterization and combination of such concepts as “customs” and “crime”. It is concluded that the emergence of the concept of “customs crime” in scientific doctrine is objectively due to the positive dynamics of violations in the customs sphere. It is noted that the legislator does not enshrine the concept of “customs crime” in the regulations of Ukraine. It is emphasized that due to the norms of international acts, the legislation of Ukraine and the CIS member states operates with the concept of “violation of customs rules” for which the administrative liability is provided, while scientists have departed from such a narrow understanding of this type of violations, and are convinced that violations of customs rules cover both customs crime and customs delicacy. It is determined that the concept of “customs crime” in contrast to “violation of customs rules” reflects the level of public danger, determines the place of actions aimed at violating customs rules among the types of illegal behavior and state policy on such illegal acts. The conclusion is made about the expediency of rethinking the concept of “violation of customs rules” at the international and national levels.

Key words: economic security, customs policy, customs business, crime, customs crime.

¹ Роботу виконано в рамках проєкту № 0120U100474.

Постановка проблеми. Україна є суверенною та незалежною державою. В умовах сучасної світової політики влада повинна бути у змозі забезпечити непорушність цих двох ознак. Зважаючи на історичний розвиток нашої держави та перехід її до ринкової економіки із проголошенням незалежності, Україна зіткнулася з низкою питань, які завзято намагається вирішити вже впродовж 29 років. Одним із таких питань є досягнення стабільного розвитку економіки як умови самостійності та незалежності держави, ефективного функціонування суспільства.

Для кожної держави її економічний стан одночасно є визначальним і найбільш уразливим від злочинних посягань, серед яких: тіньова економіка, порушення податкового законодавства, порушення правил економічної конкуренції, монополізація, кіберзлочинність, злочини у банківській сфері, шахрайство, рейдерство тощо, і цей перелік не перестає поповнюватися новими видами злочинів проти національної економіки. Однією із загроз економічному стану держави є митна злочинність, що зумовлює особливу увагу до неї в науковій доктрині та на законодавчому рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що на окремі аспекти митної злочинності у своїх працях звертали увагу такі науковці, як Б.Н. Габричідзе, С.В. Додін, В.І. Дмитрів, С.В. Ківалов, Б.А. Кормич, Д.В. Приймаченко, Н.З. Рогатинська, К.К. Сандровський та інші, однак сучасні умови глобалізації свідчать про те, що питання щодо змісту, а також проблем правового визначення митної злочинності все ще залишається актуальним та потребує додаткової розробки.

Відповідно, **метою статті** є з'ясування змісту митної злочинності та проблемних аспектів її правового визначення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проте нашу увагу привернула саме митна злочинність, що зумовлено такими чинниками: по-перше, історичне її виникнення сягає ще часів перших держав, по-друге, за такий тривалий строк не знайдено напрямки її повного усунення, по-третє, наслідки такого виду злочинів негативно позначаються не лише на економічній безпеці держави, а і на інших сферах (соціальна, фіскальна, міжнародна тощо), по-четверте, помітною є тенденція до постійного зростання рівня цих злочинів, по-п'яте, ця проблема вже давно є не лише національною (локальною), а міжнародною (стосується щонайменше двох держав, а іноді й більше).

Так, упродовж 2018 року митницями виявлено 48,9 тисяч порушень митних правил на 3,4 млрд грн, при цьому кількість правопорушень у порівнянні з попереднім роком зросла на 51%, а вартість у 2 рази [1]. У січні-березні 2019 року показник виявлених порушень склав 9,3 тисячі вартістю 611 млн. грн, що порівняно з періодом за попе-

редній рік більше на 30,2% [2]. За перше півріччя 2020 року працівники Державної митної служби України вже виявили 7,2 тисяч правопорушень на понад 1 млрд. грн. [3]. Тобто за останні 3 роки очевидним є зростання кількості та вартості митних правопорушень, що завдає збитків економіці держави через намагання правопорушників уникнути сплати митних платежів.

Перш ніж перейти до характеристики митної злочинності, визначимо, що взагалі являє собою митна справа та митна політика.

В Україні діє Митний кодекс України (далі – МК України), що регулює основні питання в даній сфері. Відповідно до ст. 1 МК України законодавство України з питань митної справи складається з Конституції України, цього Кодексу, інших законів України, що регулюють питання, зазначені у цьому Кодексі, з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також із нормативно-правових актів, виданих на основі та на виконання цього Кодексу та інших законодавчих актів [4].

А згідно зі ст. 7 МК України митна справа являє собою встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики, становлять митну справу [4]. Проте в МК України не міститься визначення митної політики.

Відповідно до інформації, розміщеної на офіційному веб-сайті Міністерства фінансів України, державну митну політику можна визначити як систему принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики. При цьому до пріоритетних напрямів митної політики належить: сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур; захист суспільства, громадського здоров'я і безпеки навколишнього природного середовища та боротьба з незаконним переміщенням наркотичних засобів та зброї; підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва [5].

З кінця XIX й до 20-х рр. XX ст. домінуючою була думка щодо недоцільності виділення митної політики як самостійної складової частини політики держави. Так, відомі дослідники політологічної науки – Б.М. Чичерін, П.В. Струве, М.Н. Соболев, М.М. Шапошников та інші – підтримували наукові підходи, відповідно до яких торговельна та митна політика були складовими частинами зовнішньої і внутрішньої політики держави. Так, у довідковій юридичній літературі тих часів під митною політикою розуміли сукупність заходів держави в галузі обкладення митом, спрямованих на регулювання товарообміну даної держави з іноземними державами [6, с. 11].

У свою чергу, К.К. Сандровський вважав, що митна політика відіграє лише службову, допоміжну роль, тому визначив її як систему заходів, спрямованих на забезпечення охорони державних кордонів і виконання зовнішньоекономічної програми держави в міжнародному спілкуванні через засоби митного регулювання, тобто державного впливу на сферу митних відносин [7, с. 48]. Водночас К.К. Сандровський зауважив, що митна політика не зводиться лише до техніки митної справи, до власне митних заходів на кордоні чи у зв'язку з його перетином (огляд і випуск вантажів, нарахування мита тощо), це поняття є ширшим, воно охоплює різні сторони діяльності держави у сфері зовнішньоекономічних зв'язків [8, с. 4].

На думку Козиріна О.М., митна політика є цілеспрямованою діяльністю держави щодо регулювання зовнішньоторговельного обміну (обсягу, структури й умов експорту та імпорту) через установавання відповідного митного режиму переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон [9, с. 24].

Дещо відрізняється думка Габричидзе Б.М., який визначає митну політику як систему політико-правових, економічних, організаційних та інших широко-масштабних заходів у сфері митної справи, спрямованих на реалізацію та захист внутрішньо- і зовнішньоекономічних інтересів із метою динамічного здійснення політичних та соціально-економічних перетворень в умовах формування ринкових відносин [10, с. 10].

А такі науковці, як С.В. Ківалов і Б.А. Кормич, зазначають, що митна політика – це складова частина внутрішньої і зовнішньої політики, яка визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів у сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин та організації митної системи і має на меті захист національних інтересів, національної безпеки й економічного суверенітету держави [11, с. 9].

У науковій доктрині існує також підхід, відповідно до якого митна політика розглядається не як частина державної політики, а як складова частина громадського життя. Водночас ми підтримуємо

думку тих науковців, які вважають, що здійснення митної політики є пріоритетним завданням будь-якого державного утворення, але соціальне значення подібної діяльності, її об'єм та зміст постійно змінюються та носять тимчасовий характер. Тобто її вплив на стан суспільних відносин у державі має непередбачуваний характер, оскільки вона під тиском суб'єктивних та об'єктивних обставин може різко змінювати свої орієнтири, форми, методи та заходи їх досягнень [12, с. 369].

Отже, визначення поняття «митна справа» не слід обмежувати дефініцією, наданою законодавцем, ця сфера не може бути чітко визначена, і враховуючи сучасні трансформації, вона постійно змінюється, до неї також можна віднести й інформаційне, підприємницьке, міжнародне співробітництво тощо.

Наявність встановлених та закріплених законодавцем норм нерозривно пов'язана з існуванням фактів їх порушення. Поняття «митна злочинність» є відносно новим у правовій науці, тому не дивно, що воно поки що не знайшло свого закріплення в законодавстві України. Оскільки ми вже з'ясували, що являє собою митна справа, пропонуємо розглянути іншу складову поняття «митна злочинність», а саме категорію «злочинність».

Традиційно під злочинністю розуміють історично мінливе, соціальне явище, яке являє собою систему передбачених кримінальним законом діянь, що вчиняються на певній території або серед членів певних соціальних груп упродовж певного проміжку часу [13].

Так, Куц В. розуміє злочинність як невід'ємну, зумовлену внутрішньою і зовнішньою детермінацією еволюційно мінливу схильність людей та їх спільнот до деструктивності у формі кримінальних правопорушень, реальні прояви останньої, що піддаються кількісній та якісній інтерпретації [14, с. 38].

В Енциклопедії сучасної України злочинність визначена як суспільно небезпечне явище, що охоплює сукупність посягань на суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством у певному просторі й часі [15].

Закалюка А.П., відомий український кримінолог, вважає, що злочинність – це феномен соціального життя у вигляді неприйнятної і небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різномовленої кримінальної активності частини членів цього суспільства [16, с. 139]. Проаналізувавши надані визначення, ми можемо зробити висновок, що поняття «злочинність» більш притаманне кримінальному праву, однак його застосування має місце й в адміністративному праві через системність та небезпеку цих правопорушень.

Об'єднавши зміст понять «митна справа» та «злочинність», охарактеризуємо митну злочинність.

Митні злочини – це особлива та специфічна група злочинів, тому відносно них кримінальна політика нашої держави вимушена знайти також специфічні, адекватні цим злочинам заходи (засоби, методи) протидії [12].

Додін Є.В. звертає увагу, що порушення митних правил (або, як визначають ці дії міжнародні конвенції з питань митної справи, порушення митного законодавства) – це митна злочинність та митна деліктність, що займають особливе місце в системі протиправної поведінки та загрожують не лише національній, а й міжнародній безпеці, незалежно від того, скоєні ці діяння транснаціональними організованими злочинними угрупованнями або однією фізичною особою; резидентом чи нерезидентом держави [17, с. 79]. Тобто науковець об'єднує поняття «порушення митних правил» та «митна злочинність», акцентуючи таким чином на суспільній небезпечності такої протиправної поведінки як для держави, так і для міжнародної спільноти.

На думку Дмитріва В.І., під митною злочинністю необхідно розуміти суспільно небезпечну діяльність, яка несе загрозу економічній безпеці держави, вчиняється суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою одержання економічних вигод і передбачає юридичну відповідальність [18].

У 2000 році Україна приєдналась до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства, стаття 1 якої говорить, що порушенням митного законодавства є будь-яке порушення або спроба порушення митного законодавства [19]. МК України також визначає, що порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій із товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом чи іншими законами України, і за які цим Кодексом передбачена адміністративна відповідальність [4]. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що законодавець України використовує поняття «порушення митних правил». Подібна ситуація також в законодавстві держав СНД, де закріплено поняття «митне правопорушення» та «порушення митного законодавства». Водночас якщо звернути увагу на Міжнародну конвенцію про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень

митного законодавства, то під це поняття підпадає будь-яке порушення чи спроба порушення митного законодавства, тобто діяння, за які може бути передбачено настання як адміністративної, так і кримінальної відповідальності. Водночас поняття «порушення митного законодавства» не відображає рівня суспільної небезпеки та політику держави щодо таких протиправних діянь. У цьому аспекті поняття «митна злочинність» більш конкретизує вищевказане, а також визначає місце діянь, що спрямовані на порушення митних правил серед видів протиправної поведінки. Вказане свідчить про доцільність переосмислення поняття «порушення митних правил» на міжнародному рівні і в законодавстві України.

Висновки. Таким чином, митна злочинність є сукупністю протиправних, винних, суспільно небезпечних діянь, що посягають на митну політику держави, несуть загрозу економічній, фінансовій, національній, міжнародній безпеці держави та за які передбачено настання юридичної відповідальності. Узагальнюючи наявні в науковій доктрині визначення поняття «митна злочинність», можна виокремити такі її ознаки: це протиправне, винне діяння; посягає на відносини у сфері митної справи України, що зумовлює високий ступінь небезпечності такого діяння; є транснаціональним; має динамічний характер; є караним. Водночас зважаючи на тенденцію щодо зростання порушень у митній сфері, що зумовлено прогалинами правового регулювання, недоліками в діяльності державних органів, що протидіють порушенням митних правил доцільним, є закріплення на законодавчому рівні поняття «митна злочинність». Це дозволить відобразити реальну суспільну небезпечність, ставлення держави до вказаних діянь та консолідувати зусилля держав щодо протидії їм, оскільки митна злочинність вже давно вийшла за межі однієї держави та завдає шкоди економічним інтересам одночасно декількох держав.

Література

1. Протягом 2018 року митницями виявлено 48,9 тис. порушень митних правил на 3,4 млрд грн. Державна фіскальна служба України : офіційний портал. URL : <http://sfs.gov.ua/media-tsentrv/novini/365795.html>.
2. Митницями ДФС виявлено 9,3 тис. порушень митних правил на суму 611 млн гривень. Державна фіскальна служба України: офіційний портал. URL : <http://sfs.gov.ua/media-tsentrv/novini/375168.html>.
3. За I півріччя 2020 р. працівники Держмитслужби виявили порушень митних правил на понад 1 млрд грн. Державна митна служба України: веб-сайт. URL : <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-i-pivrichchia-2020-r-pratsivniki-derzhmitsluzhbivviavili-porushen-mitnikh-pravil-na-ponad-1-mlrd-grn-124>.
4. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

5. Митна політика. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL : <https://mof.gov.ua/uk/customs-policy>.
6. Приймаченко Д.В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2006. 332 с.
7. Сандровский К.К. Таможенное право. Киев : Высшая школа, 2001. 176 с.
8. Сандровский К.К. Таможенное право в Украине : учебное пособие для студентов юрид. вузов и факультетов. Киев : Вентури, 2003. 208 с.
9. Комментарий к Таможенному кодексу Российской Федерации / Под ред. А. Н. Козырина. Москва : Спарк, 1996. 624 с.
10. Таможенное право : учебник для вузов / Отв. редактор проф. Б.Н. Габричидзе. Москва : БЕК, 1995. 480 с.
11. Ківалов С.В., Кормич Б.А. Митна політика України : підручник. Одеса : Юридична література, 2001. 256 с.
12. Додін Є.В. Митна злочинність: поняття та структура. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 3. С. 361–375.
13. Злочинність. *Вісник кримінологічної асоціації*: веб-сайт. URL : <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/zlochinnist/>.
14. Куц В. Поняття злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 34–39.
15. Злочинність. Енциклопедія сучасної України: веб-сайт. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=16347.
16. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорії і практика: у 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1. 257 с.
17. Додін Є.В. Організація заходів протидії митній злочинності та митної деліктності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1. С. 79–85.
18. Дмитрів В.І. Вектори протидії митній злочинності в Україні й світі. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2018. № 1. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/63.pdf.
19. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 23.05.2000 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text.